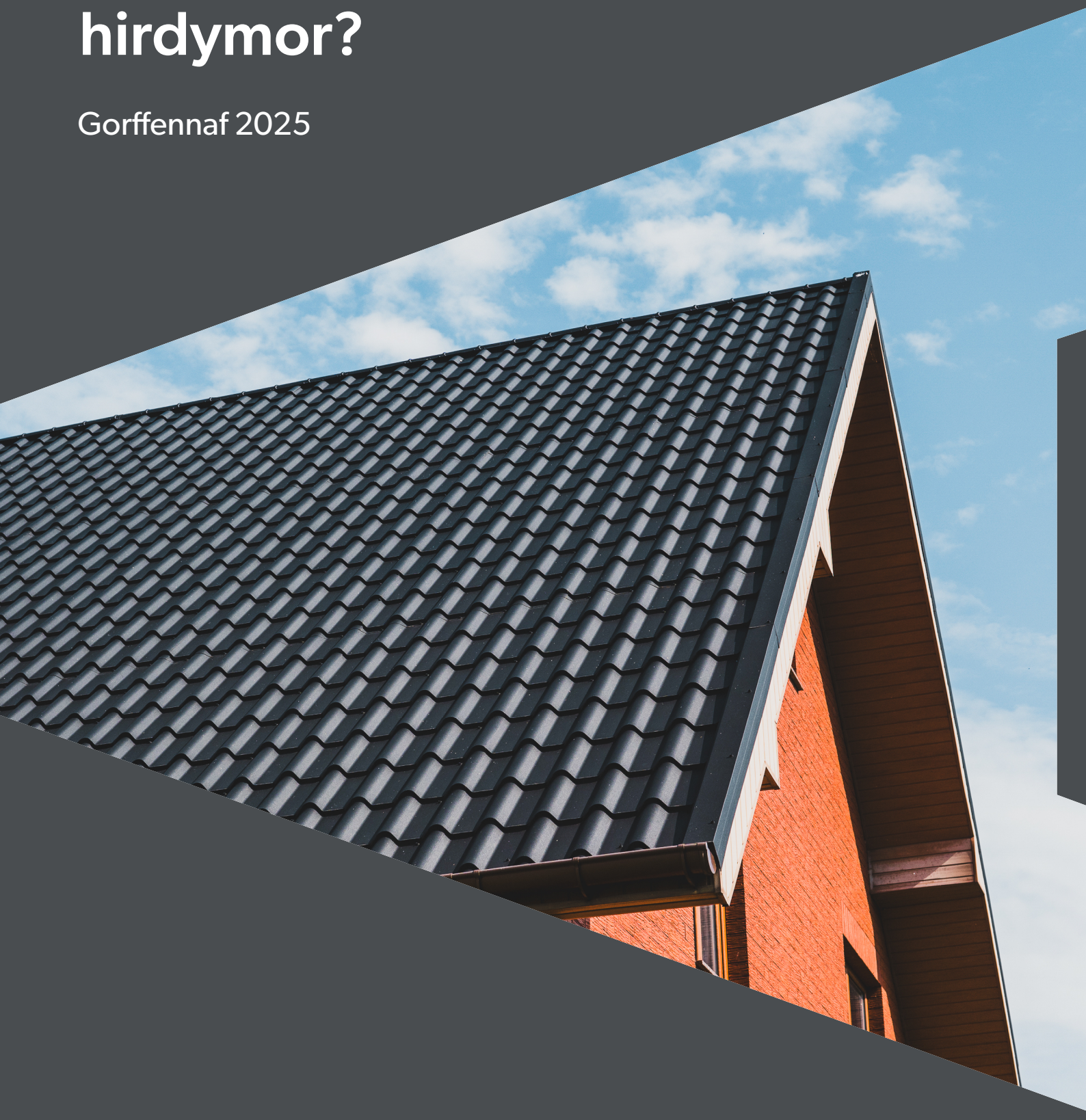

Llety dros dro, argyfwng hirdymor?

Gorffennaf 2025

Paratowyd a chyhoeddwyd yr adroddiad hwn dan adran 41 Deddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2004.

Mae'r Archwilydd Cyffredinol yn annibynnol ar y Senedd ac ar lywodraeth. Mae'n archwilio ac yn ardystio cyfrifon Llywodraeth Cymru a'r cyrff a noddir ganddi ac sy'n gysylltiedig â hi, gan gynnwys cyrff y GIG. Mae ganddo hefyd y pŵer i adrodd wrth y Senedd ar ddarbodaeth, effeithlonrwydd ac effeithiolrwydd o ran y modd y mae'r sefydliadau hynny wedi defnyddio eu hadnoddau a'r modd y gallent eu defnyddio'n well wrth gyflawni eu swyddogaethau.

Mae'r Archwilydd Cyffredinol yn archwilio cyrff llywodraeth leol yng Nghymru ac yn cynnal astudiaethau o werth am arian llywodraeth leol.

Mae'r Archwilydd Cyffredinol yn gwneud ei waith gan ddefnyddio staff ac adnoddau eraill a ddarperir gan Swyddfa Archwilio Cymru, sy'n fwrdd statudol a sefydlwyd at y diben hwnnw ac i fonitro a chynghori'r Archwilydd Cyffredinol.

© Archwilydd Cyffredinol Cymru 2025

Archwilio Cymru yw brand ymbarél Archwilydd Cyffredinol Cymru a Swyddfa Archwilio Cymru, sydd ill dau'n endidau cyfreithiol ar wahân a chanddynt eu swyddogaethau cyfreithiol eu hunain. Nid yw Archwilio Cymru ei hun yn endid cyfreithiol. Er bod gan yr Archwilydd Cyffredinol y swyddogaethau archwilio ac adrodd a ddisgrifir uchod, prif swyddogaethau Swyddfa Archwilio Cymru yw darparu staff ac adnoddau eraill i gyflawni swyddogaethau'r Archwilydd Cyffredinol, ac i fonitro a chynghori'r Archwilydd Cyffredinol.

Gallwch aildddefnyddio'r cyhoeddiad hwn (heb gynnwys logos) yn rhad ac am ddim mewn unrhyw fformat neu gyfrwng. Os ydych yn ei aildddefnyddio, rhaid i'ch aildddefnydd fod yn gywir a rhaid iddo beidio â bod mewn cyd-destun camarweiniol. Rhaid i'r deunydd gael ei gydnabod fel hawlfraint Archwilydd Cyffredinol Cymru a rhaid i chi roi teitl y cyhoeddiad hwn. Lle'r ydym wedi enwi unrhyw ddeunydd y mae'r hawlfraint ynddo'n eiddo i drydydd parti bydd angen i chi gael caniatâd gan ddeiliaid yr hawlfraint dan sylw cyn ei aildddefnyddio. I gael rhagor o wybodaeth, neu os oes arnoch angen unrhyw un neu rai o'n cyhoeddiadau mewn fformat a/ neu iaith arall, cysylltwch â ni dros y ffôn ar 029 2032 0500, neu drwy anfon neges e-bost i post@archwilio.cymru. Rydym yn croesawu galwadau ffôn yn Gymraeg a Saesneg. Gallwch hefyd ysgrifennu atom yn Gymraeg neu yn Saesneg a byddwn yn ymateb yn yr iaith a ddefnyddiwyd gennych chi. Ni fydd gohebu yn Gymraeg yn arwain at oedi.

Mae'r ddogfen hon hefyd ar gael yn Saesneg

Cynnwys

Adroddiad cryno

Cipolwg ar yr archwiliad	4
Ffeithiau a ffigyrau allweddol	6

Ein canfyddiadau

Mae cynghorau'n gwario llawer o arian ar lety dros dro sy'n aml yn peidio â diwallu anghenion pobl	10
Cyfyngedig yw'r cynnydd y mae cynghorau wedi ei wneud gyda gwella'r modd y maent yn atal digartrefedd i gyflawni deilliannau gwell a lleihau costau	18
Ceir dulliau y gallai cynghorau eu defnyddio i wella'r sefyllfa gyfredol	26

Ein hargymhellion

Argymhellion	33
--------------	----

Atodiadau

Adroddiad cryno

Cipolwg ar yr Archwiliad

Pam y cynhalïom ni'r archwiliad

- 1 Cynhaliwyd yr archwiliad hwn i adnabod cyfleoedd i wella gwerth am arian dulliau cynghorau o ymateb i'r galw am lety dros dro. Roeddem hefyd yn amcanu at egluro cost llety dros dro a'r cynnydd yn y galw amdano a chynlluniau cynghorau i ymdrin â'r heriau hyn. Hefyd, roedd arnom eisiau darparu sicrwydd ynghylch sut y mae arian cyhoeddus yn cael ei wario i fynd i'r afael â'r angen am lety dros dro a darparu tystiolaeth ynghylch ble y mae angen newid.
- 2 Yn arbennig, fe wnaethom ystyried sut y mae cynghorau'n mesur, ac yn ceisio gwella, gwerth am arian yr hyn y maent yn ei wario ar lety dros dro. Fe wnaethom hefyd ystyried a yw cynghorau'n addasu i ddull ataliol trwy arfogi eu gweithlu yn well, gweithio gyda sefydliadau partner a gwella eu dealltwriaeth am y galw am lety dros dro.

Llety dros dro

- 3 Mae'r galw am lety dros dro wedi cynyddu bron i bum gwaith drosodd yn y degawd diwethaf. Un o'r rhesymau sylweddol dros hyn oedd dull 'neb heb help' Llywodraeth Cymru a fabwysiadwyd yn ystod y pandemig i sicrhau bod gan bawb fynediad at le diogel i fyw. Darparodd Llywodraeth Cymru gyllid ychwanegol ar gyfer cynghorau i roi'r polisi hwn ar waith. Gan bod y galw uchel a'r costau cynyddol yn parhau, mae cynghorau'n gwario symiau sylweddol o arian yn darparu llety ar gyfer pobl sy'n aml mewn argyfwng.
- 4 Mae lleihau'r galw am lety dros dro'n bwysig ar gyfer cynaliadwyedd ariannol cynghorau yn y dyfodol. Mae hefyd yn bwysig i sicrhau eu bod yn gallu rhoi'r cymorth iawn i bobl sy'n aml yn agored i niwed i'w helpu tuag at ddeilliannau gwell.
- 5 Lle mae angen i gynghorau ddarparu llety dros dro, mae'n bwysig bod cynghorau'n deall a ydynt yn sicrhau gwerth am arian ai peidio. Mae hyn yn golygu bod â dealltwriaeth am gost ac ansawdd y ddarpariaeth. Mae hefyd yn cynnwys deall a ydynt yn darparu lle i fyw sy'n diwallu eu hanghenion ar gyfer pobl sy'n profi digartrefedd, hyd yn oed os mai dim ond cartref dros dro ydyw.

- 6 Hyd yn oed gyda ffocws ar atal, mae'n debygol y bydd ar gynghorau wastad angen cynnig ychydig bach o lety dros dro i bobl sy'n profi digartrefedd. Fodd bynnag, os na fydd cynghorau a'u partneriaid yn lleihau'r galw am lety dros dro, ceir risg o hyd y bydd datrysiadau byrdymor yn dod yn argyfwng hirdymor ar gyfer arian cyhoeddus ac ar gyfer pobl sy'n profi digartrefedd.

Yr hyn a ganfuom

- 7 Canfuom:
- fod cynghorau'n gwario symiau sylweddol o arian ar lety dros dro sydd, mewn llawer o achosion, yn peidio â diwallu anghenion pobl;
 - nad yw cynghorau'n deall a ydynt yn cael gwerth am arian o'u llety dros dro;
 - nad yw cynghorau wedi gwneud rhyw lawer o gynnydd gyda gwella'r modd y maent yn atal digartrefedd i gyflawni deilliannau gwell a lleihau costau;
 - fod cynghorau'n ei chael hi'n anodd darogan y galw am lety dros dro yn y tymor canolig a hir;
 - nad oes gan gynghorau gynlluniau eglur i sicrhau bod eu gweithlu wedi'i arfogi i atal y galw am lety dros dro; a
 - bod cynghorau'n ei chael hi'n anodd gweithio'n dda gyda sefydliadau partner i atal digartrefedd.

Ffocws ein hargymhellion

- 8 I gynorthwyo cynghorau i oresgyn yr heriau hyn, rydym wedi gwneud argymhellion sydd wedi'u bwriadu i wella gwerth am arian llety dros dro a lleihau'r galw trwy atal digartrefedd. Mae'r argymhellion hyn yn cynnwys:
- diffinio a gwerthuso gwerth am arian;
 - cryfhau'r broses o gynllunio i atal digartrefedd trwy ddefnyddio data'n well; a
 - modelu effaith newidiadau mewn polisi a deddfwriaeth ar anghenion cynghorau o ran y gweithlu.

Ffeithiau a ffigyrau allweddol

- 9 Mae Deddf Tai (Cymru) 2014 yn nodi'r fframwaith deddfwriaethol ar gyfer gwasanaethau tai a digartrefedd. Mae'r Ddeddf yn amlinellu'r gofynion i gynghorau sicrhau llety addas ar gyfer person sy'n ddigartref neu dan fygythiad o fod yn ddigartref o fewn 56 diwrnod.
- 10 Mae Adran 68 y Ddeddf yn ei gwneud hi'n ofynnol i gynghorau ddarparu llety interim ('llety dros dro') os ydynt yn credu bod person yn ddigartref, yn gymwys i gael cynhorthwy a bod ganddynt angen blaenoriaethol am lety.
- 11 Mae llety dros dro yn aml ar ffurf gwely a brecwast, gwestai, hostelau neu lochesi, tra bo cyngor yn cynnal ymchwiliadau i gymhwysra (profion angen blaenoriaethol, bwriad a chysylltiad lleol) neu'n ceisio sicrhau llety addas.
- 12 Mae 'Rhoi diwedd ar ddigartrefedd yng Nghymru: cynllun gweithredu lefel uchel 2021 i 2026'¹ gan Llywodraeth Cymru yn nodi elfennau allweddol i sicrhau bod digartrefedd yn rhywbeth prin, byrhoedlog ac na fydd yn cael ei ailadrodd.
- 13 Fe gyflwynodd Llywodraeth Cymru'r Bil Digartrefedd a Dyrannu Tai Cymdeithasol (Cymru) i'r Senedd ar 19 Mai 2025². Nod y Bil yw 'trawsnewid y system ddigartrefedd yng Nghymru' ac mae'n cynnwys ffocws ar atal a chydweithio rhwng gwasanaethau cyhoeddus, gan gynnwys ehangu cyfrifoldeb am adnabod ac atal digartrefedd.
- 14 Mae Llywodraeth Cymru wedi dyrannu buddsoddiad sylweddol i'r maes yma, gan gynnwys dyrannu £219.5 miliwn i Gymorth ac Atal Digartrefedd ar gyfer 2025-26³.
- 15 Mae'r galw am lety dros dro yn cynyddu'n gyflymach o lawer na'r llety sydd ar gael. Dangosir hyn yn **Arddangosyn 1**, sy'n cymharu nifer y bobl mewn llety dros dro mewn mis penodol â nifer y bobl a symudwyd i mewn i lety hirdymor addas yn y mis hwnnw, rhwng mis Awst 2020 a mis Mawrth 2025.

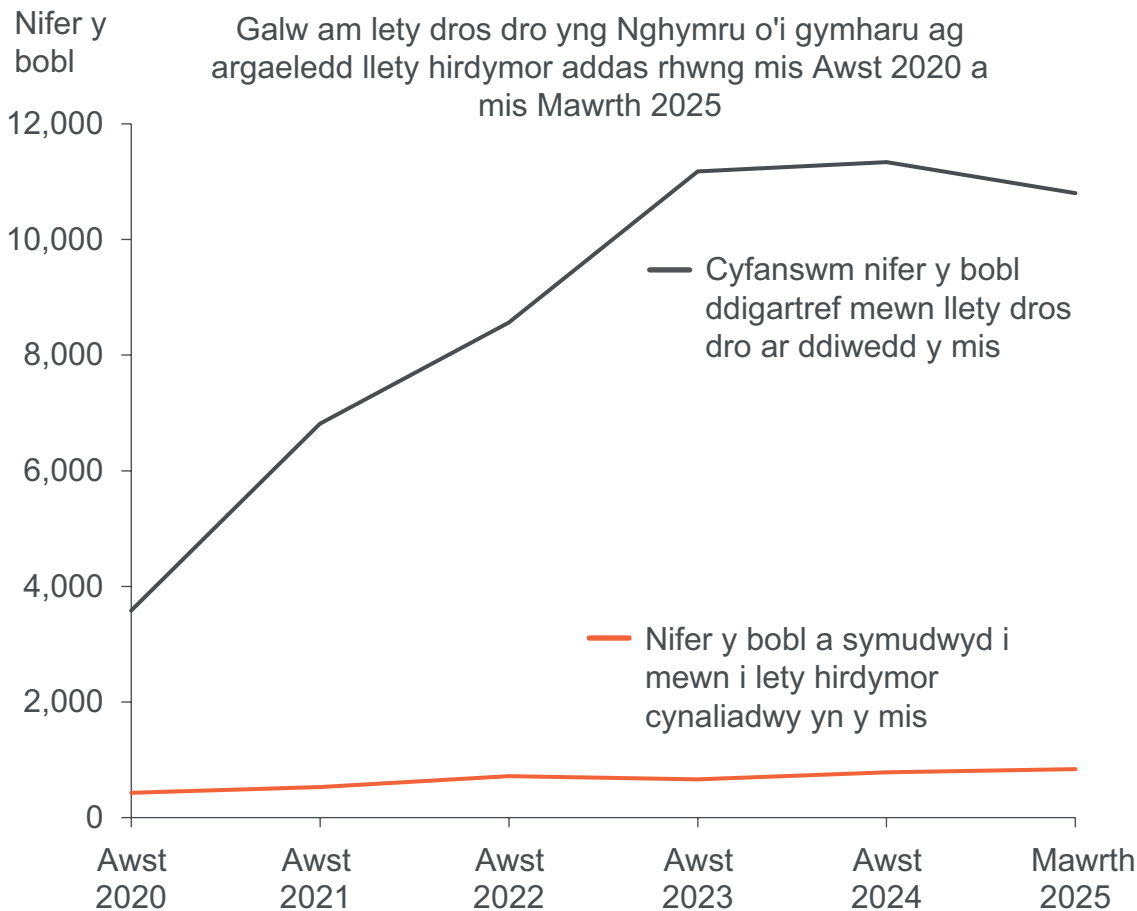
1 Llywodraeth Cymru, [Rhoi diwedd ar ddigartrefedd yng Nghymru: cynllun gweithredu lefel uchel 2021 i 2026](#)

2 Llywodraeth Cymru, [Bil nodedig yn gosod gweledigaeth feiddgar ar gyfer rhoi terfyn ar ddigartrefedd yng Nghymru](#)

3 Llywodraeth Cymru, [Cyllideb Derfynol 2025 i 2026](#)

Arddangosyn 1: galw am lety dros dro yng Nghymru o'i gymharu ag argaeledd llety hirdymor addas rhwng mis Awst 2020 a mis Mawrth 2025

Mae'r graff isod yn dangos cyfanswm nifer y bobl ddigartref mewn llety dros dro dros amser o'i gymharu â nifer y bobl a symudwyd i mewn i lety hirdymor addas rhwng mis Awst 2020 a mis Mawrth 2025.

Ffynhonnell: Llywodraeth Cymru

Cyrchwyd 11 Mehefin 2025. Dim ond tan fis Mawrth y mae data yn y gyfres hon ar gael; dyna pam fod y bwlch rhwng y pwynt data yma a'r un blaenorol yn saith mis. Mae Llywodraeth Cymru wedi dweud wrthym bod casgliadau data misol wedi cael eu cyflwyno yn ystod pandemig y coronafeirws (COVID-19) yn wreiddiol fel Gwybodaeth Reoli. O fis Ionawr 2024, mae'r data hyn wedi bod trwy'r protocolau sicrhau ansawdd priodol ar gyfer Ystadegau Swyddogol. Yn dilyn cyflwyno'r casgliad hwn, fe weithiodd Llywodraeth Cymru gydag awdurdodau lleol i ddatblygu'r cyhoeddiad trwy gryfhau'r canllawiau casglu data ac i wella ansawdd y data. Yn sgîl y datblygiad hwn, fe wellodd ansawdd y data o fis Ebrill 2023. Efallai na fydd cymariaethau o fis i fis yn ddibynadwy gan y gall fod effeithiau tymhorol ar ddigartrefedd neu resymau eraill dros amrywiadau.

- 16 Ym mis Mawrth 2025, roedd 10,800 o bobl mewn llety dros dro sy'n gynydd o 200% ers dechrau casglu'r set ddata hon ym mis Awst 2020. O'r bobl mewn llety dros dro ym mis Mawrth 2025, roedd 24% yn blant dan un ar bymtheg oed⁴.
- 17 Mae'n beth cyffredin bod pobl yn cael eu lleoli drosodd a throsodd mewn llety dros dro. Ym mis Mawrth 2025, roedd bron i 17% o'r lleoliadau mewn llety dros dro'n ymwneud ag unigolion a oedd wedi cael eu lleoli mewn llety dros dro yn flaenorol o fewn y 12 mis diwethaf⁵.
- 18 Ceir nifer o resymau cymhleth dros y galw uwch am lety dros dro. Dangosir rhai o'r rhain yn **Arddangosyn 2**.

Arddangosyn 2: Rhai o'r ffactorau sy'n dylanwadu ar y galw am lety dros dro

Mae'r arddangosyn hwn yn dangos rhai o'r rhesymau pam fod y galw am lety dros dro wedi cynyddu dros y blynyddoedd diwethaf.

Mwy o alw am lety dros dro

Cyfraddau Lwfans Tai
Lleol islaw cyfradd y
farchnad

Prinder gweithwyr
allweddol i atal
digartrefedd

Pwysau ariannol
cynyddol ar
wasanaethau cyhoeddus

Lefelau tlodi cynyddol
a'r argyfwng costau
byw

Pandemig COVID-19
a dull 'neb heb help'
Llywodraeth Cymru

Nid yw'r cyflenwad o
dai wedi aros gyfuwch
â'r galw

Ffynhonnell: Dadansoddiad Archwilio Cymru

⁴ Mae'r wybodaeth am ansawdd data a amlinellir yn y ffynhonnell ar gyfer **Arddangosyn 1** yn berthnasol i'r data yn y paragraff hwn hefyd.

⁵ Mae'r wybodaeth am ansawdd data a amlinellir yn y ffynhonnell ar gyfer **Arddangosyn 1** yn berthnasol i'r data yn y paragraff hwn hefyd.

- 19 Mae'r cynnydd cyflym hwn yn y galw am lety dros dro wedi arwain at gynnydd sylweddol yn y swm y mae cynghorau'n ei wario ar ddarparu llety dros dro. Yn 2019, fe wariodd cynghorau oddeutu £28 miliwn ar y cyfan, tra bo'r cyfanswm hwn wedi cynyddu yn 2023-24 i bron i £172 miliwn⁶.

6 Ffynhonnell: Data arolwg Archwilio Cymru

Fe ofynnwyd ni i gynghorau ddarparu ffigyrau ar gyfer gwariant refeniw gros ar lety dros dro ym mlynedd ariannol 2019-20 i 2023-24. Fe ofynnwyd ni i gynghorau beidio â chynnwys gwariant ar weithgaredd ataliol. Gall fod amrywiadau o ran sut y mae cynghorau'n rhoi cyfrif am wariant ar lety dros dro ac felly gallai'r ffigyrau hyn gynnwys peth cyllid gan Lywodraeth Cymru.

Ein canfyddiadau

Mae cynghorau'n gwario llawer o arian ar lety dros dro sy'n aml yn peidio â diwallu anghenion pobl

- 20 Mae arosiadau mewn llety dros dro wedi'u bwriadu i fod yn fyr, ond mae cynnydd yn y galw a diffyg llety wedi golygu bod pobl yn byw mewn llety dros dro am gyfnodau hwy.
- 21 Mae Llywodraeth Cymru wedi egluro mai ei nod yw bod digartrefedd yn rhywbeth prin, byrhoedlog ac na fydd yn cael ei ailadrodd⁷. I gyflawni hyn, mae Llywodraeth Cymru'n bwriadu canolbwyntio ar ddarparu datrysiadau tai hirdymor i osgoi arosiadau maith mewn llety dros dro.
- 22 Mae'n debygol y bydd defnydd parhaus o lefelau cymharol uchel o lety dros dro yn y tymor byr a chanolig, oherwydd y gwahaniaeth rhwng lefelau cyfredol y galw a llety parhaol addas. Mae hyn yn cynnwys pobl yn aros mewn llety dros dro am gyfnodau hwy nes bod llety addas ar gael. Mae hi felly'n bwysig sicrhau bod llety dros dro'n gallu cefnogi anghenion a llesiant pobl.

Mae llety dros dro yn aml yn peidio â diwallu anghenion pobl a gall achosi niwed

- 23 Gall byw mewn llety dros dro gael effaith sylweddol ar iechyd a llesiant pobl. Mae'r ddarpariaeth gyfredol yn aml yn peidio â diwallu anghenion pobl gan gynnwys, yn arbennig, grwpiau sy'n rhannu nodweddion gwarchodedig yn ogystal â phlant a phobl ifanc⁸.
- 24 Mae'r adroddiad gan Sefydliad Bevan a Shelter Cymru 'Unlle i'w alw'n gartref: Deall ein hargyfwng tai. Byw mewn llety dros dro' yn amlygu profiadau pobl sy'n byw mewn llety dros dro. Mae'r adroddiad yn amlinellu bod byw mewn llety dros dro'n gallu gwaethygu iechyd meddwl pobl am ystod o resymau. Mae'r rhain yn cynnwys llety o ansawdd gwael, pryderon ynghylch diogelwch personol, cyfyngiadau, symudiadau dirybudd a chael eu lleoli'n bell i ffwrdd oddi wrth rwydweithiau a gwasanaethau lleol megis ysgolion.

7 Llywodraeth Cymru, Rhoi diwedd ar ddigartrefedd yng Nghymru: cynllun gweithredu lefel uchel 2021 i 2026

8 Tai Pawb, Understanding the experiences of homelessness

- 25 Canfu astudiaeth yn 2023 gan The Reach Alliance⁹ fod byw mewn llety dros dro'n rhwystro gallu plant i chwarae trwy, er enghraifft, ddiffyg lle ffisegol a pholisïau llym ynghylch ymwelwyr sy'n golygu nad yw plant yn gallu gwahodd eu ffrindiau draw i chwarae.
- 26 Mae ein gwaith maes yn ategu'r farn bod darpariaeth llety dros dro, mewn nifer o achosion, yn peidio â diwallu anghenion preswylwyr, ei bod yn gallu achosi niwed a'i bod yn aml heb fod yn addas ar gyfer y diben.
- 27 Clywsom am achosion lle'r oedd teuluoedd â phlant bach a phobl a oedd yn mynd trwy adferiad o fod yn gaeth i gyffuriau'n byw mewn llety dros dro heb gymorth ochr yn ochr â phobl a oedd yn gaeth i gyffuriau ac yn dal i'w defnyddio. Clywsom hefyd enghreifftiau o bobl yn dod yn gaeth i sylweddau o ganlyniad i gael eu lleoli mewn llety dros dro.
- 28 Mae pryderon ynghylch llesiant a diogelwch personol wedi bod mor sylweddol i rai pobl fel eu bod wedi dewis dod yn ddigartref yn hytrach nag aros mewn llety dros dro.
- 29 Dywedodd cynghorau wrthym ei bod hi'n anodd sicrhau bod llety dros dro'n gallu diwallu anghenion ystod o bobl oherwydd diffyg llety addas, yn enwedig i'r rhai ag anghenion mwy cymhleth.
- 30 Fodd bynnag, canfuom rai enghreifftiau o gynghorau'n mabwysiadu dull mwy rhagweithiol i ddeall anghenion y rhai sy'n byw mewn llety dros dro ac i ddefnyddio hyn i gynllunio'r ddarpariaeth. Rydym wedi cynnwys nifer o enghreifftiau o arfer o dudalen 25 ymlaen.
- 31 Mae bod â dealltwriaeth well am anghenion preswylwyr a sefydlu gwasanaethau i helpu i ddiwallu'r anghenion hynny'n fwy tebygol o wella deilliannau i breswylwyr a gwella gwerth am arian.

9 The Reach Alliance, A Place to Play: Children's Play Needs in England's Temporary Housing

Nid yw cynghorau'n asesu'r effaith y gall cyfyngiadau a osodir ar breswylwyr ei chael ar eu hansawdd bywyd

- 32 Yn sgîl y diffyg llety addas, dywedodd 19 o gynghorau wrthym eu bod yn aml yn cyflwyno cyfyngiadau i ddiogelu eiddo a'r bobl sy'n byw yno.
- 33 Mae enghreifftiau o gyfyngiadau'n cynnwys
- cyrffw amser, megis preswylwyr yn methu â mynd i mewn i safleoedd neu allan ohonynt ar ôl 10pm bob nos;
 - terfynau o ran nifer yr ymwelwyr y caniateir i breswylwyr eu cael;
 - gwaharddiadau ar ddefnyddio alcohol;
 - peidio â chaniatáu anifeiliaid anwes; a
 - dim caniatâd i breswylwyr aros i ffwrdd, hyd yn oed i dreulio noson gyda theulu.
- 34 Dywedodd y rhan fwyaf o gynghorau wrthym eu bod yn asesu'r effaith y gall y cyfyngiadau hyn ei chael ar ddefnyddwyr. Fodd bynnag, ni chanfuom unrhyw dystiolaeth o gynghorau'n dogfennu asesiadau o'r effaith y gall y cyfyngiadau hyn ei chael.
- 35 Dywedodd mudiadau yn y trydydd sector y siaradom ni gyda hwy wrthym fod y cyfyngiadau a osodir ar bobl yn cael effaith negyddol ar fywydau pobl. Roedd enghreifftiau'n cynnwys anawsterau wrth geisio cael cyflogaeth oherwydd cyfyngiadau amser, a'r teimlad eu bod wedi eu carcharu a'u bod yn cael eu gwylio gan deledu cylch cyfyng. Fe wnaethant hefyd amlygu'r effeithiau sylweddol ar lesiant a datblygiad plant.
- 36 Mae asesu'n llawn pa effaith all cyfyngiadau fod yn ei chael ar lesiant yn rhoi cyfle i gynghorau atal niwed trwy adnabod opsiynau neu drefniadau amgen a all gefnogi llesiant yn well. Mae hyn yn ei dro'n cynnig y potensial i helpu cynghorau i sicrhau gwell gwerth am arian trwy gyflawni deilliannau hirdymor gwell i breswylwyr.

Mae cynghorau'n gwario adnoddau sylweddol ar ddarparu llety dros dro sy'n risg i'w cynaliadwyedd ariannol

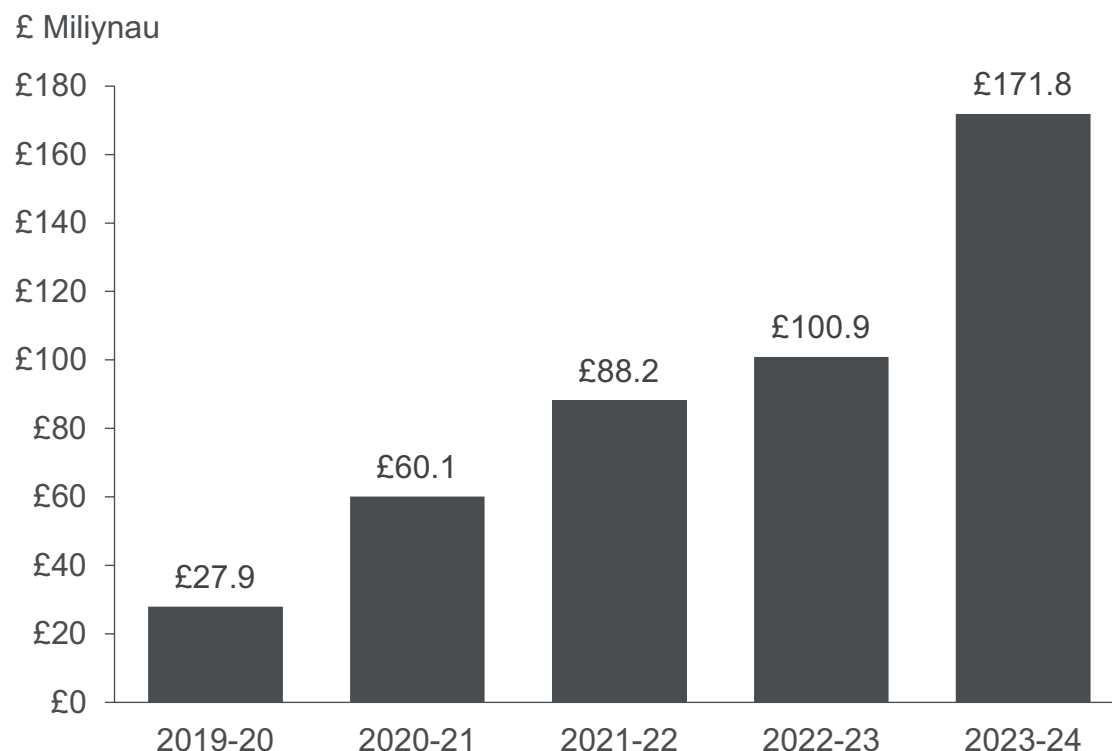
- 37 Fe wnaeth cyfanswm y gwariant¹⁰ ar lety dros dro gynyddu 516% rhwng 2019-20 a 2023-24. Mae hyn yn golygu cynnydd o £28 miliwn yn 2019-20 i £172 miliwn erbyn 2023-24, fel y gellir gweld yn **Arddangosyn 3**.

10 Ffynhonnell: Data arolwg Archwilio Cymru.

Fe ofynnwyd ni i gynghorau ddarparu ffigyrau ar gyfer gwariant refeniw gros ar lety dros dro ar gyfer y blynyddoedd ariannol 2019-20 i 2023-24. Gallai'r ffigyrau hyn gynnwys peth cyllid gan Lywodraeth Cymru.

Arddangosyn 3: cyfanswm gwariant (refeniw a chyfalaf) ar gyfer yr holl gynghorau rhwng 2019-20 a 2023-24

Mae'r arddangosyn hwn yn dangos y cynnydd cyfunol mewn gwariant yn nhermau arian parod ar lety dros dro ar gyfer pob un o'r 22 o brif gynghorau yng Nghymru rhwng 2019-20 a 2023-24.

Ffynhonnell: Arolwg Archwilio Cymru o gynghorau

- 38 Gwariodd cynghorau £356 miliwn o gyllid refeniw a £92 miliwn o gyllid cyfalaf ar lety dros dro rhwng 2019-20 a 2023-24.
- 39 Ceir nifer o resymau pam fod y swm y mae cynghorau'n ei wario ar lety dros dro wedi cynyddu dros y blynedd diwethaf. Mae'r rhain yn cynnwys mwy o alw, costau cynyddol, faint o amser y mae trigolion yn aros mewn llety a chymhlethdod eu hanghenion.
- 40 Mae ein harolygon ni'n dynodi bod cynghorau'n pryderu nad yw gwariant cyfredol ar lety dros dro'n gynaliadwy dros y tymor canolig a hwy, a'i fod yn achosi risg sylweddol i gynaliadwyedd ariannol cyffredinol eu cyngor.
- 41 Awgryma hyn, oni bai y defnyddir dull gwahanol, gan gynnwys mwy o ffocws ar leihau'r galw, y gallai costau darparu llety dros dro ddod yn anghynaliadwy.

Yr hyn yr ydym yn ei olygu wrth werth am arian

- 42 Mae a wnelo gwerth am arian â'r cwestiwn a yw arian yn cael ei ddefnyddio i gyflawni'r deilliannau bwriadedig am y pris gorau. Cyfeirir at hyn weithiau hefyd fel 'cost-ffeithiolrwydd'. Mae gwerth am arian yn gysylltiedig fel arfer â thair elfen, sef darbodaeth, effeithlonrwydd ac effeithiolrwydd. Rydym wedi crynhoi'r rhain fel
- Darbodaeth – Cael y fargen iawn – sicrhau'r mewnbynnau angenrheidiol, i helpu i gyflawni'r deilliannau bwriadedig, am y gost isaf posibl
 - Effeithlonrwydd – Gwneud y peth iawn – gwneud y gorau o'r mewnbynnau i gynhyrchu allbynnau sydd wedi'u bwriadu i gyflawni'r deilliannau bwriadedig
 - Effeithiolrwydd – Cael y canlyniadau iawn – cyflawni'r deilliannau bwriadedig ar gyfer y tymor byr a hwy
- 43 Felly mae a wnelo gwerth am arian nid dim ond â chostau, ond ag ansawdd ac effeithiolrwydd y gwasanaeth a ddarperir am yr arian a gaiff ei wario. Mae pobl sy'n byw mewn llety dros dro yn aml mewn sefyllfa agored i niwed ac mae arnynt angen cymorth i'w helpu i symud i mewn i lety sefydlog a phriodol.
- 44 Mae dyletswyddau cyfreithiol ar gynghorau mewn perthynas â gwerth am arian. Mae Deddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021 yn gosod dyletswydd ar gynghorau i adolygu i ba raddau y maent yn defnyddio adnoddau'n ddarbodus, yn effeithlon ac yn effeithiol¹¹.
- 45 Mae hi hefyd yn ofynnol i gynghorau weithredu yn unol â'r egwyddor datblygu cynaliadwy. Fel rhan o hyn mae'n ofynnol iddynt daro cydbwysedd rhwng anghenion byrdymor a hirdymor wrth wneud penderfyniadau ynglŷn â defnyddio eu hadnoddau. Mae hi felly'n bwysig bod gwerth am arian yn cael ei ystyried dros y tymor hwy hefyd. Er enghraifft, mae'n aml yn gallu bod yn wir mai'r datrysiadau mwyaf cost-ffeithiol yw'r rhai sy'n atal problemau rhag digwydd o gwbl, neu rhag gwaethygu.

11 Deddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021

Nid yw'r rhan fwyaf o gynghorau'n cynnal asesiad llawn o werth am arian eu darpariaeth llety dros dro

- 46 Mae cynghorau'n canolbwyntio'n bennaf ar gymharu costau byrdymor i asesu gwerth am arian. Mae ein tystiolaeth ni'n awgrymu bod cynghorau'n meddwl bod ganddynt drefniadau cryf i fonitro gwerth am arian. Fodd bynnag, canfuom fod cynghorau'n canolbwyntio fel rheol ar gost y ddarpariaeth, ond nid ar y deilliannau neu'r gwerth y mae'n eu darparu.
- 47 Hefyd, nid yw llawer o gynghorau wedi meincnodi costau eu darpariaeth llety dros dro. Dywedodd llai na thraean o'r cynghorau wrthym eu bod wedi meincnodi eu costau. Heb feincnodi costau llety dros dro, mae'n anodd i gynghorau wybod a ydynt yn darparu gwerth am arian ac adnabod meysydd lle gallant wella gwerth am arian.
- 48 Ar y cyfan, mae hyn yn awgrymu bod gwendidau yn nhrefniadau cynghorau i asesu a monitro gwerth am arian. Mae hefyd yn awgrymu bod gwahaniaeth rhwng pa mor dda y mae cynghorau'n meddwl eu bod yn asesu gwerth am arian, a pha mor dda y mae hyn yn digwydd yn ymarferol. Mae hyn yn ei gwneud hi'n anodd i gynghorau wybod a yw'r arian y maent yn ei wario'n cael ei ddefnyddio'n gost-effeithiol ac yn cael yr effaith fwriadedig.

Nid yw'r rhan fwyaf o gynghorau'n cynnal asesiad llawn o ystod o opsiynau ar gyfer llety dros dro

- 49 Mae asesu ystod o opsiynau ar gyfer llety dros dro'n gam pwysig i sicrhau gwerth am arian. Mae hyn yn helpu i roi sicrwydd bod cynghorau wedi dewis yr opsiwn a fydd yn darparu gwerth am arian dros y tymor byr a hir.
- 50 Canfuom nad yw'r rhan fwyaf o gynghorau'n cynnal asesiad llawn o ystod o opsiynau wrth gomisiynu llety dros dro. Mae'r rhan fwyaf o gynghorau naill ai'n peidio ag asesu unrhyw opsiynau amgen o gwbl neu wedi cymharu costau llety dros dro ar gyfer un neu ddau o opsiynau yn unig.
- 51 Er enghraifft, mae llawer o gynghorau'n ceisio cynyddu llety yn y sector rhentu preifat i'w ddefnyddio fel llety dros dro a pharhaol. Canfuom nad yw cynghorau'n aml ond yn cymharu costau opsiynau yn y sector rhentu preifat â chostau llety dros dro byrdymor mewn gwestai a lleoliadau gwely a brecwast, yn hytrach na'u cymharu ag ystod o opsiynau posibl eraill. Mae hyn yn ei gwneud hi'n anodd i gynghorau wybod eu bod wedi dewis yr opsiwn/opsiynau sydd fwyaf tebygol o sicrhau gwerth am arian.

- 52 Lle'r oedd rhai cynghorau wedi ystyried opsiynau mewn mwy o fanylder, roeddent yn gallu adnabod opsiynau a oedd yn lleihau costau ac yn gwella ansawdd y ddarpariaeth. Er enghraifft, adnabu Cyngor Sir Gâr y gallai, trwy ddefnyddio adeiladau nad oes mo'u hangen ar y Cyngor mwyach neu sy'n cael eu gwerthu gan landlordiaid preifat, wella ansawdd llety dros dro a dwyn arbedion sylweddol i'r cyngor.
- 53 Dywedodd cynghorau wrthym ei bod hi'n anodd asesu'r holl opsiynau am eu bod yn ymgodymu â mwy o gymhlethdod a lefelau uwch o alw mewn cyd-destun ariannol sy'n gryn her. Mae cynghorau'n rheolaidd yn gorfod gwneud penderfyniadau ar unwaith i ddarparu llety yr un diwrnod ac felly mae'n anodd iddynt asesu ystod o opsiynau.
- 54 Ceir rhwystrau y tu hwnt i reolaeth cynghorau hefyd sy'n gallu ei gwneud hi'n anodd adnabod opsiynau. Clywsom fod heriau o ran cyrraedd Safon Ansawdd Tai Cymru'n gallu ei gwneud hi'n anodd creu llety dros dro newydd trwy drosi eiddo presennol. Er enghraifft, clywsom am achos lle nad oedd cyngor yn gallu defnyddio hen dai cyngor ar gyfer llety dros dro am bod un ystafell wely gentimetrau'n rhy fach.
- 55 Clywsom hefyd fod y cyfraddau lwfans tai lleol yn rhwystr i gynghorau am bod eu cyfraddau'n sylweddol is na rhenti tai'r farchnad yn y rhan fwyaf o ardaloedd. Roedd yr holl gynghorau wedi adnabod bod y bwlch rhwng cyfraddau'r lwfans tai lleol a phrisiau'r farchnad yn broblem, ond nid oedd y rhan fwyaf wedi gwneud gwaith modelu i ddeall goblygiadau posibl gwahanol opsiynau o safbwynt gwerth am arian. Mae'r ychydig o gynghorau sydd wedi defnyddio'r ffactorau hyn i asesu eu hopsiynau wedi canfod ffyrdd o wella eu darpariaeth er gwaethaf y cyfyngiadau hyn.
- 56 Heb asesu ystod o opsiynau, ni all cynghorau fod â sicrwydd eu bod wedi dewis yr opsiwn gorau i sicrhau gwerth am arian.

Nid oes gan gynghorau drefniadau i sicrhau bod y llety dros dro y maent yn ei gomisiynu gan ddarparwyr allanol yn dwyn gwerth am arian

- 57 Nid oes gan y rhan fwyaf o gynghorau sy'n prynu llety dros dro fesul ystafell neu uned (megis gan westai) brosesau i sicrhau eu bod yn sicrhau gwerth am arian. Rhan o'r rheswm dros hyn yw bod cynghorau'n aml yn prynu ystafelloedd ar sail ad hoc trwy 'brynu yn ôl y galw'.
- 58 Mae rhai cynghorau wedi gallu lleihau costau 'prynu yn ôl y galw' yn sylweddol trwy gymharu cyfraddau fesul noson rhwng darparwyr neu sefydlu cyfrifon corfforaethol i gael disgowntiau. Ond disgrifiodd swyddogion cynghorau sefyllfa lle mae cynghorau'n aml ar 'drugaredd' darparwyr lle mae costau ac ansawdd yn y cwestiwn oherwydd diffyg llety ar y cyfan. Ategir hyn gan ein harolygon ni hefyd, a amlygodd bryderon nad yw llety dros dro cynghorau'n darparu gwerth am arian.
- 59 Mae rhai cynghorau'n cyflogi staff â sgiliau masnachol i sefydlu cytundebau bloclogi gyda darparwyr. Diben y cytundebau hyn yw negodi cyfraddau a lleihau'r risg o gostau sy'n amrywio trwy sefydlu contractau tymor hwy. Fodd bynnag, clywsom fod risgiau gyda'r dull hwn, gan bod cynghorau weithiau'n talu am ystafelloedd nad oes mo'u hangen arnynt.
- 60 Er bod Llywodraeth Cymru wedi nodi'r angen i symud i ffwrdd oddi wrth ddefnyddio gwasanaethau brys, dros dro a hostelaau¹², mae rhai cynghorau'n debygol o barhau i gael llety dros dro gan ddarparwyr i reoli'r galw yn y tymor byr a chanolig. Mae'n bwysig felly bod gan gynghorau drefniadau i wneud yn siŵr y gellir sicrhau gwerth am arian wrth gomisiynu gan ddarparwyr llety dros dro.

Nid oes gan y rhan fwyaf o gynghorau sy'n berchen ar lety dros dro drefniadau cynnal a chadw eglur ac wedi eu cynllunio

- 61 O'r cynghorau hynny sy'n berchen ar lety dros dro, canfuom nad oes gan y rhan fwyaf drefniadau cynnal a chadw eglur i leihau costau atgyweirio a gwella ansawdd.
- 62 Nid yw llety o ansawdd gwael yn dwyn gwerth am arian am ei fod yn effeithio'n negyddol ar iechyd a llesiant pobl ac yn arwain at gostau ychwanegol. Er enghraifft, mae rhai cynghorau wedi cael costau atgyweiriadau drud a chostau am lety amgen lle mae atgyweiriadau wedi arwain at amseroedd trosglwyddo hwy rhwng tenantiaethau.

12 Llywodraeth Cymru, Rhoi diwedd ar ddigartrefedd yng Nghymru: cynllun gweithredu lefel uchel 2021 i 2026

- 63 Mae gan ychydig o gynghorau gynlluniau cynnal a chadw ar gyfer llety dros dro a chyfrifoldebau wedi eu diffinio'n glir o fewn y cyngor. Er enghraifft, mae gan Gyngor Caerdydd gynllun trawsnewid stoc, y mae'n ei ddefnyddio i asesu ansawdd ei holl ddarpariaeth llety ac i adnabod y gwaith sy'n ofynnol i'w gwella fel ei bod yn cyrraedd y safon.
- 64 Gall bod â threfniadau i gynnal a chadw llety dros dro helpu i atal digartrefedd ac felly'r costau sy'n deillio o hynny a'r effaith y mae'n ei chael ar ansawdd bywyd preswylwyr.

Cyfyngedig yw'r cynnydd y mae cynghorau wedi ei wneud gyda gwella'r modd y maent yn atal digartrefedd i gyflawni deilliannau gwell a lleihau costau

- 65 Fe wnaeth Llywodraeth Cymru orchymyn y dylai cynghorau wella gweithgarwch ymyrryd yn gynnar ac atal, yn 'Rhoi diwedd ar ddigartrefedd yng Nghymru: Cynllun gweithredu lefel uchel' yn 2021¹³. Roedd hyn yn cynnwys gofyniad i gynghorau ddatblygu cynlluniau pontio ailgartrefu cyflym fel rhan o'u Strategaethau dan y Rhaglen Cymorth Tai erbyn diwedd 2022.
- 66 Canfuom fod cynghorau'n ymwybodol o'r angen i newid o ddull adweithiol i ddull ataliol; fodd bynnag, mae'r cynnydd y maent wedi ei wneud gyda hyn yn hynod amrywiol a chyfyngedig ar y cyfan.

Nid yw cynghorau'n cynllunio'n effeithiol i atal y galw am wasanaethau digartrefedd

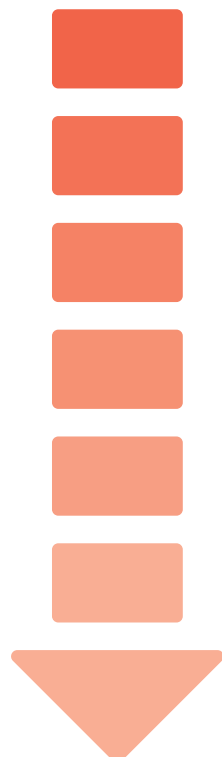
- 67 Ceir tair haen wahanol o weithgarwch atal digartrefedd: sylfaenol, eilaidd a thrydyddol. Fel a ddangosir yn **Arddangosyn 4**, atal sylfaenol yw'r math cynharaf o atal, gydag eilaidd yn dilyn wedyn, ac yna trydyddol. Mae 'Rhoi diwedd ar ddigartrefedd yng Nghymru' yn nodi mai'r 'mesurau atal cynharaf yw'r mwyaf effeithiol, y mwyaf cost-effeithiol, a'r rhai y dylid eu dewis gyntaf bob amser'.

13 Llywodraeth Cymru, Rhoi diwedd ar ddigartrefedd yng Nghymru: cynllun gweithredu lefel uchel 2021 i 2026

Arddangosyn 4: haenau atal digartrefedd

Mae'r arddangosyn isod yn crynhoi'r tair haen atal digartrefedd ac yn darparu disgrifiad cryno o bob un.

Mwyaf effeithiol

Atal sylfaenol

Atal neu leihau'r risg y bydd problemau'n codi, a hynny fel arfer drwy bolisiâu cyffredinol, e.e. addysg; hybu iechyd; gwaith rheoli tai da a chymorth tenantiaeth

Atal eilaidd

Targedu unigolion neu grwpiau sy'n wynebu risg uchel neu'n dangos arwyddion cynnar o broblem benodol er mwyn ceisio ei hatal rhag digwydd, e.e. atgyfeirio'n gynnar at wasanaethau cymorth i deuluoedd neu gymorth ieuenctid

Atal trydyddol

Ymyrryd pan fydd problem wedi codi er mwyn ei hatal rhag gwaethygu ac unioni'r sefyllfa, e.e. dileu ôl-ddyledion rhent er mwyn osgoi achos o droi allan

Lleiaf effeithiol

Ffynhonnell: Graffig Archwilio Cymru gan ddefnyddio testun o 'Rhoi diwedd ar ddigartrefedd yng Nghymru'

- 68 Canfuom, er bod gan yr holl gynghorau Gynlluniau Pontio Ailgartrefu Cyflym, fod ansawdd y cynlluniau hyn yn amrywiol. Dim ond oddeutu hanner y cynghorau sydd â chynlluniau sy'n cynnwys dulliau sylfaenol, eilaidd a thrydyddol i atal y galw am lety dros dro. Mae cynghorau eraill yn cynnwys dulliau eilaidd a thrydyddol yn eu cynlluniau yn bennaf.

- 69 Mae'r rhan fwyaf o gynghorau'n gwneud defnydd da o ddata i'w helpu i ddeall rhwystrau i atal. Fodd bynnag, dim ond ychydig o gynghorau a'u partneriaid sy'n mynd ati'n rheolaidd i asesu pa mor dda y mae eu dulliau atal yn gweithio. Nid yw rhai cynghorau'n gwneud unrhyw waith gwerthuso o gwbl, ac nid yw'n glir eto yn y rhan fwyaf o gynghorau a yw eu dulliau atal wedi bod yn effeithiol. Trwy beidio â defnyddio'r ystod lawn o ddulliau ataliol, ceir risg bod cynghorau'n colli cyfleoedd i atal yr angen am lety dros dro ar y cyfle cynharaf ac i fynd i'r afael â chostau.
- 70 Er enghraifft, mae Cyngor Sir Ddinbych wedi defnyddio data i fodelu'r effaith y gallai ei gynlluniau ei chael. Mae Cynllun Pontio Ailgartrefu Cyflym y Cyngor yn nodi y gallai buddsoddi £2.54 miliwn mewn blaenoriaethau allweddol, megis gweithredu i leihau'r galw, arbed hyd at £22 miliwn mewn costau gwely a brecwast preifat dros ddeng mlynedd. Byddai hyn yn arbediad o oddeutu £20 miliwn ac yn cyfateb i adenillion o bron i 800% ar fuddsoddiad dros y cyfnod hwnnw. Er mai amcangyfrif yw hwn, mae'n awgrymu bod arbedion sylweddol o ran costau y gallai llawer o gynghorau, os nad pob cyngor, eu cyflawni trwy gynllunio'n fwy effeithiol i atal y galw am lety dros dro.

Mae cynghorau'n ei chael hi'n anodd rhagfynegi'r galw yn y tymor hir ac nid yw llawer yn hyderus y byddant yn gallu ateb y galw hwnnw

- 71 Er mwyn mynd ati'n effeithiol i leihau ac atal y galw am lety dros dro, bydd angen i gynghorau wella eu dealltwriaeth am y galw am wasanaethau digartrefedd, gan gynnwys llety dros dro. Bydd angen iddynt hefyd wella'r ffordd y maent yn adnabod pobl sy'n wynebu risg o ddigartrefedd.
- 72 Mae gan gynghorau ymwybyddiaeth dda o'r ffactorau sy'n dylanwadu ar y galw am lety dros dro yn y tymor byr, a ategir gan ddefnydd da o ddata. Ond mae cynghorau'n ei chael hi'n anos rhagfynegi'r galw yn y tymor canolig a hir. Ategwyd hyn gan ganlyniadau ein harolwg ni a oedd yn dangos bod cynghorau'n hyderus fel rheol ynglŷn â'u gallu i ragfynegi'r galw am lety dros y tymor byr, ond yn llai hyderus ynglŷn â'u gallu i wneud hynny dros y tymor canolig, ac yn llai hyderus byth ynglŷn â'u gallu i wneud hynny dros y tymor hwy.
- 73 Dywedodd dros hanner y cynghorau wrthym nad oedd ganddynt gynllun cymeradwy wedi'i gostio'n llawn i ddarparu adnoddau ar gyfer y galw a ragfynegir am lety dros dro dros y tair i bum mlynedd nesaf. Dywedodd llawer o gynghorau wrthym eu bod yn ei chael hi'n anodd costio eu cynlluniau ar gyfer llety dros dro yn y tymor byr, canolig a hir. Y rheswm dros hyn oedd nad oeddent yn gallu darogan y galw'n gywir na rhagweld yn gywir beth fydd y costau ar gyfer darparwyr preifat yn y dyfodol.

- 74 Mae cynghorau'n dibynnu'n fawr ar gyllid grant Llywodraeth Cymru er mwyn gweithredu i fynd i'r afael â llety dros dro. Mae hyn yn achosi risg y gall cynghorau ei chael hi'n anodd ariannu costau llety dros dro os caiff y cyllid grant ei dynnu'n ôl.
- 75 Mae rhai cynghorau wedi cynllunio'n fwy manwl. Er enghraifft, o'r wyth cyngor a oedd yn amlwg wedi modelu'r galw yn y dyfodol, roedd y rhan fwyaf wedi modelu dros gyfnod yn y tymor canolig (pum mlynedd). Defnyddiodd Cyngor Sir Ddinbych gyfnod o ddeng mlynedd, ac mae Cyngor Bwrdeistref Sirol Rhondda Cynon Taf wedi rhagfynegi'r galw hyd at 2037.
- 76 Rydym yn cydnabod bod darogan y galw'n gryn her, fel a ddangoswyd gan ddigwyddiadau anrhagweladwy diweddar megis y pandemig a'r argyfwng costau byw. Fodd bynnag, gall defnyddio tystiolaeth a data sydd ar gael i geisio darogan y galw helpu cynghorau i gynllunio ar gyfer cynaliadwyedd hirdymor. Gall hefyd helpu cynghorau i wella eu trefniadau cynllunio ariannol ar gyfer gwasanaethau digartrefedd a newid i ddull mwy ataliol.

Mae llawer o gynghorau heb gynlluniau eglur i sicrhau bod eu gweithlu wedi ei arfogi i atal y galw am lety dros dro

- 77 Mae staff mewn timau digartrefedd yn aml yn gwneud gwaith anodd sy'n gofyn llawer. Mae 'Rhoi diwedd ar ddigartrefedd yng Nghymru: Cynllun gweithredu lefel uchel 2021-2026' yn cynnwys cam gweithredu i 'ddatblygu gweithlu cadarn a werthfawrogi, ac a gydnabyddir am ei arbenigedd'. Nod y cam gweithredu hwn yw hyrwyddo'r sector fel gyrfa a symud tuag at 'ddull wedi'i lywio gan seicoleg' mewn gwasanaethau tai. Er mwyn newid o fodel adweithiol i un rhagweithiol, bydd angen i dimau digartrefedd mewn cynghorau weithio mewn ffordd wahanol a gall fod arnynt angen sgiliau newydd.
- 78 Canfu arolwg Llywodraeth Cymru o'r gweithlu tai a digartrefedd yn 2024 fod ymatebion niwtral neu negyddol i'r datganiad 'Rwy'n cael fy ngwerthfawrogi am fy sgiliau a'm profiad' yn fwy cyffredin ymhlith gweithwyr tai rheng flaen mewn cynghorau na gweithwyr rheng flaen mewn sefydliadau eraill¹⁴. Roedd llawer o ymatebwyr i'r arolwg yn teimlo bod llwythi gwaith a disgwyliadau ar staff yn rhy uchel ac fe gododd rhai bryderon ynghylch faint o'r gweithlu oedd â sgiliau priodol i weithredu cymorth sy'n ystyriol o drawma, sy'n canolbwyntio ar yr unigolyn¹⁵.

14 Llywodraeth Cymru, [Y Fframwaith Canlyniadau ar gyfer Rhoi Diwedd ar Ddigartrefedd: Yr Arolwg o'r Gweithlu](#)

15 Llywodraeth Cymru, [Y Fframwaith Canlyniadau ar gyfer Rhoi Diwedd ar Ddigartrefedd: Yr Arolwg o'r Gweithlu](#)

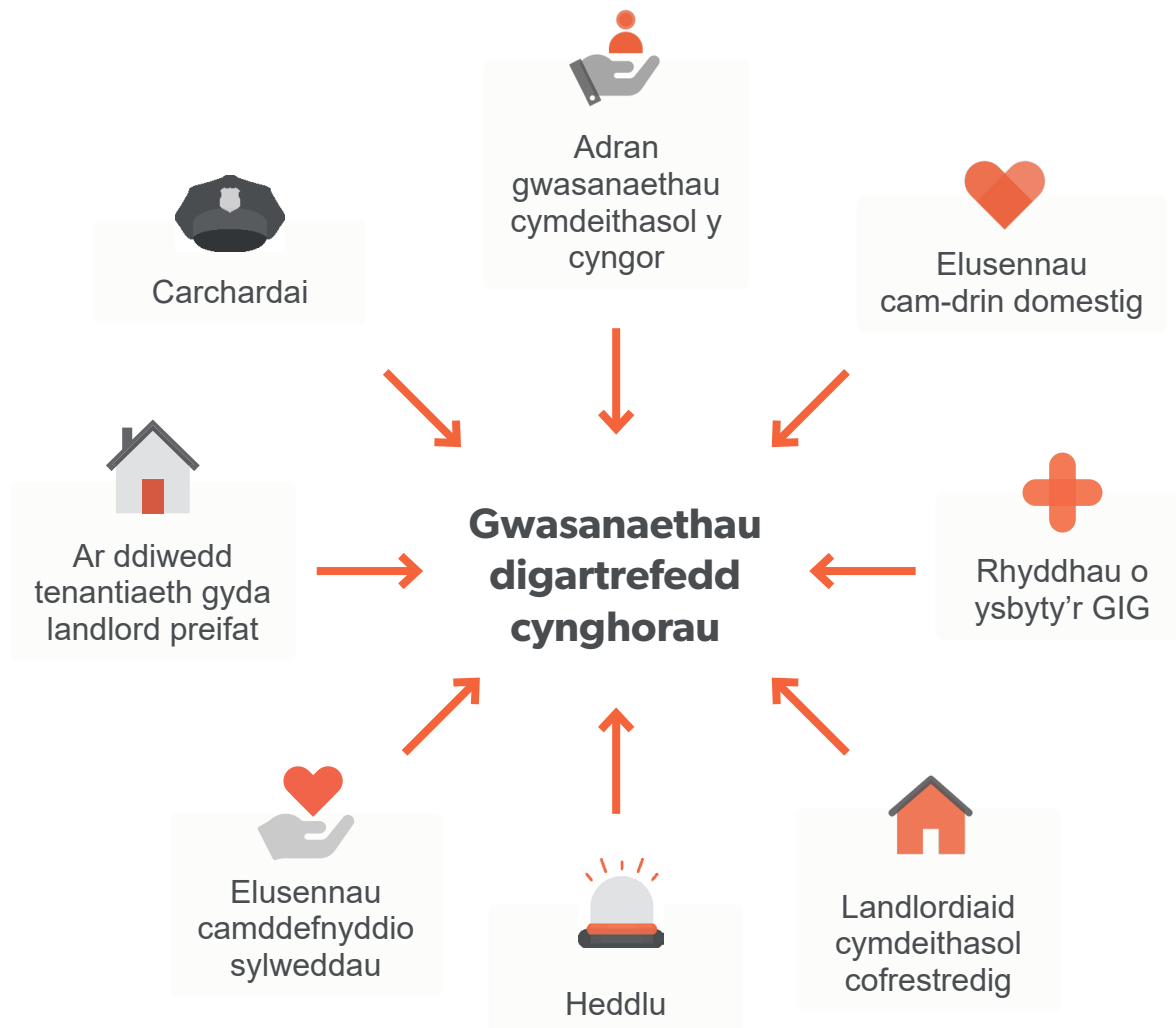
- 79 Mewn ymateb i'n harolwg ni, roedd 95.5% o gynghorau'n cytuno neu'n cytuno'n gryf bod staff yn eu timau digartrefedd dan bwysau sylweddol ac roedd 50% wedi gweld cynnydd mewn absenoldebau oherwydd salwch yn y gwasanaeth digartrefedd yn y ddwy flynedd ddiwethaf oherwydd pwysau llwyth gwaith. Cafodd cam-drin staff, diffyg amser i uwchsgilio a boddhad yn y swydd eu rhoi fel heriau staffio allweddol. Hefyd, dywedodd 45% o gynghorau wrthym eu bod yn ei chael hi'n anodd recriwtio'n effeithiol i'w gwasanaethau digartrefedd ac fe gododd nifer anawsterau gyda recriwtio staff arbenigol.
- 80 Mae'r rhan fwyaf o gynghorau wedi gweithredu mewn rhyw ffordd i arfogi eu gweithlu â'r sgiliau gofynnol a chynyddu capasiti, er enghraifft trwy greu swyddi staff pwrpasol i weithio ar atal a dod â gweithwyr cymdeithasol pwrpasol i mewn i dimau tai. Fodd bynnag, dywedodd hanner y cynghorau wrthym nad oeddent eto wedi modelu effaith newidiadau diweddar a newidiadau a ddisgwylir yn y dyfodol mewn polisi ar y sgiliau a'r capasiti y mae eu hangen yn eu gweithlu, ac nad ydynt wedi adnabod eu hanghenion o ran y gweithlu yn y dyfodol ychwaith.
- 81 Bu cynnydd cyflym yn y galw sydd wedi achosi i gynghorau ganolbwyntio ar ymateb i'r galw hwn yn y tymor byr er mwyn cyflawni eu dyletswyddau statudol. Fodd bynnag, heb ddealltwriaeth glir am y sgiliau a'r capasiti y bydd eu hangen yn y dyfodol, ceir risg y bydd cynghorau'n methu ag arfogi eu gweithlu i weithio'n ataliol a gallu lleihau'r galw am lety dros dro.

Nid yw gweithio mewn partneriaeth i atal digartrefedd wastad yn effeithiol nac yn rhoi gwerth am arian ac nid yw'n cael ei werthuso rhyw lawer

- 82 Mae pobl yn dilyn llawer o lwybrau i gael mynediad at wasanaethau digartrefedd, er enghraifft:
- ar ôl gadael y carchar;
 - ar ôl cael eu rhyddhau o'r ysbyty;
 - am eu bod wedi cael eu troi allan gan eu landlord.
- 83 Mae **Arddangosyn 5** yn dangos mwy o'r llwybrau hyn.

Arddangosyn 5: rhai o'r llwybrau a ddilynir gan bobl i gael mynediad at wasanaethau digartrefedd

Mae'r diagram isod yn dangos rhai o'r llwybrau a ddilynir gan bobl i gael mynediad at wasanaethau digartrefedd.

Ffynhonnell: Dadansoddiad Archwilio Cymru

- 84 Felly, i wella'r modd y maent yn atal digartrefedd, mae angen i gynghorau weithio gyda phartneriaid megis y gwasanaeth carchardai, y GIG a landlordiaid preifat. Mae angen iddynt hefyd weithio gyda mudiadau'r trydydd sector sy'n rhoi cymorth, er enghraifft elusennau camddefnyddio sylweddau.

- 85 Ar y cyfan, nid oes gan gynghorau ddealltwriaeth gynhwysfawr ynghylch pa bartneriaid y gallent weithio gyda hwy i leihau digartrefedd. Mae ymatebion i'n harolygon ni'n dynodi bod cynghorau'n deall gyda pha bartneriaid y dylent gydweithio. Ond mae ein cyfweiliadau gyda swyddogion cynghorau a'n hadolygiadau o ddogfennau'n dangos darlun mwy amrywiol. Mae'r rhan fwyaf o gynghorau wedi mapio rhai agweddau ar eu gwasanaeth digartrefedd megis y llwybr iechyd meddwl. Ond nid yw'n gwbl glir iddynt pwy sy'n gwneud beth o ran atal y galw am lety dros dro.
- 86 Nid yw gweithio mewn partneriaeth wastad yn effeithiol o ran lleihau'r galw am lety dros dro. Mae'r rhan fwyaf o gynghorau'n teimlo bod ganddynt drefniadau effeithiol ar gyfer gweithio mewn partneriaeth gyda phartneriaid allweddol i fynd i'r afael â'r galw am lety dros dro. Fodd bynnag, mae ein tystiolaeth ni'n awgrymu mai cymysg yw effeithiolrwydd gweithio mewn partneriaeth. Mae gan lawer o gynghorau drefniadau gweithio mewn partneriaeth effeithiol ar gyfer rhai llwybrau a/neu bartneriaid, ond anaml y mae hynny'n wir am yr holl llwybrau a/neu bartneriaid. Dywedodd rhai swyddogion mewn cynghorau wrthym hefyd fod pwysau ar wasanaethau cyhoeddus eraill yn aml yn golygu eu bod hwy yn y diwedd yn 'llenwi'r bylchau'.
- 87 Os nad yw cynghorau a'u partneriaid yn deall eu priod rolau a chyfrifoldebau'n glir, ceir risg y bydd gwasanaethau'n cael eu dyblygu, a allai wastraffu adnoddau. Neu fe allai fod bylchau mewn gwasanaethau, sy'n golygu y gallai cynghorau a'u partneriaid golli cyfleoedd i adnabod a chefnogi pobl sy'n wynebu risg o ddigartrefedd.
- 88 Nid yw gweithio mewn partneriaeth i atal y galw am ddigartrefedd yn cael ei werthuso rhyw lawer ychwaith. Dim ond ychydig o gynghorau sy'n gwneud unrhyw waith sylweddol i werthuso ei effeithiolrwydd. Os nad yw cynghorau'n gwerthuso effeithiolrwydd gweithio mewn partneriaeth, mae'n anodd iddynt wybod a ydynt yn rhoi gwerth am arian neu adnabod cyfleoedd i wella gwaith i atal digartrefedd.

Mae atal aneffeithiol yn lleihau gwerth am arian mewn cynghorau ac yn y sector cyhoeddus ehangach

- 89 Mae colli cyfleoedd i atal digartrefedd a gwella llesiant ar gyfer y rhai sy'n profi digartrefedd yn effeithio ar fywydau pobl ac yn arwain at gostau uwch i gynghorau. Mae cynghorau'n annhebygol o gyflawni gwerth am arian o'u darpariaeth llety dros dro nes eu bod yn gwella gwaith i atal digartrefedd. Y rheswm dros hyn yw bod atal digartrefedd rhag digwydd, neu rhag ailddigwydd, yn debygol o leihau cost darparu llety dros dro a gwella deilliannau.

- 90 Dywedodd cynghorau wrthym fod anawsterau o ran ymgysylltu â phartneriaid yn y sector cyhoeddus yn rhwystr sylweddol i wella gwaith i atal digartrefedd. Mae hyn nid yn unig yn golygu nad yw cynghorau'n gallu darparu gwerth am arian ar gyfer eu gwariant ar atal digartrefedd ond mae hefyd yn dwyn goblygiadau ariannol ar gyfer y sector cyhoeddus ehangach.
- 91 Fe gomisiynodd Llywodraeth Cymru werthusiad o ymyriadau lle mae digartrefedd yn y cwestiwn a oedd yn cynnwys asesiad o werth am arian¹⁶. Canfu'r asesiad hwn, er bod y costau a'r manteision i'r sector cyhoeddus yn gallu amrywio, fod dull ailgartrefu sy'n cyfuno tai sefydlog ac addas â'r cymorth iawn yn cynnig y potensial i osgoi costau'n sylweddol ar gyfer gwasanaethau iechyd, cyfiawnder troseddol, gofal cymdeithasol a digartrefedd.
- 92 Efallai na fydd manteision ariannol llwyddo i atal y galw am ddigartrefedd a chyflawni deilliannau gwell ar gyfer bywydau pobl yn cael eu gweld mewn un sefydliad bob amser. Mae peidio â gallu gweld ar unwaith neu'n uniongyrchol beth yw effaith arian sy'n cael ei wario'n gallu ei gwneud hi'n anodd i gynghorau a chyrrff cyhoeddus fuddsoddi mewn atal neu ddarparu lefelau uwch o gymorth. Fodd bynnag, ceir potensial i gyrff cyhoeddus sicrhau gwerth gwell am arian trwy gydweithio i sicrhau bod gan bobl dai sefydlog ac addas.
- 93 Fe amlinellodd Llywodraeth Cymru yn 'Rhoi diwedd ar ddigartrefedd' nad yw gwariant aciwt i reoli effaith sefyllfa negyddol tu hwnt yn gwneud rhyw lawer i atal problemau rhag ailddigwydd yn y dyfodol, er enghraifft cost gylchol bosibl tai dros dro i bobl sy'n profi digartrefedd dro ar ôl tro neu gost hirdymor cefnogi plant sydd wedi dioddef Profiadau Niweidiol yn ystod Plentyndod (ACEs) o ganlyniad i golli eu cartref.
- 94 Nid yw cost ddynol digartrefedd yn fesuradwy yn yr un ffordd â'r gost ariannol, ond mae'n amlwg yn cael effaith sylweddol. Gall digartrefedd arwain at wahanu teuluoedd ac oedi yn natblygiad plant. Gall hefyd gael effaith negyddol ar iechyd a llesiant. Mae methu â gwella gwaith i atal digartrefedd yn debygol o achosi problemau sylweddol i gynghorau a'u cymunedau, yn y tymor byr a hwy.

Ceir dulliau y gallai cynghorau eu defnyddio i wella'r sefyllfa gyfredol

- 95 Mae heriau ariannol cyfredol a mwy o alw am lety dros dro dros y blynyddoedd diwethaf yn golygu bod llawer o gynghorau'n gweithredu trwy 'ymdrin â heriau wrth iddynt godi'. Mae hyn yn golygu eu bod yn canolbwyntio ar reoli'r galw, cyflawni dyletswyddau statudol a darparu llety yn y tymor byr yn hytrach na gweithio i atal y galw dros y tymor canolig a hwy. Cafodd risgiau'r dull hwn eu hamlygu yn adroddiad yr Archwilydd Cyffredinol 'O Ymdrin â Heriau wrth iddynt Godi i Ddiogelu at y Dyfodol – yr her i wasanaethau cyhoeddus Cymru'¹⁷. Rydym wedi crynhoi hyn yn **Arddangosyn 6**.
- 96 Oni bai bod cynghorau'n gallu canolbwyntio'n fwy ar atal, ochr yn ochr â ffocws cryfach ar werth am arian y ddarpariaeth gyfredol, byddant yn parhau i ddarparu gwasanaeth drud gyda risg o beidio â diwallu anghenion pobl.

17 Archwilio Cymru, O ymdrin â heriau wrth iddynt godi i ddiogelu at y dyfodol – yr her i wasanaethau cyhoeddus Cymru

Arddangosyn 6 – o ymdrin â heriau wrth iddynt godi i ddiogelu at y dyfodol

Mae'r arddangosyn isod yn nodi disgrifiad a nodweddion ar gyfer y gwahanol gamau, sef 'ymdrin â heriau wrth iddynt godi', 'cam pontio' a 'rhoi'r egwyddor datblygu cynaliadwy ar waith' mewn perthynas â gwasanaethau cyhoeddus.

Disgrifiad

Ymdrin â heriau wrth iddynt godi

Cam pontio

Rhoi'r Egwyddor Datblygu Cynaliadwy ar Waith

Nodweddion yr arsylwyd arnynt

- Mae penderfyniadau a chynlluniau'n cael eu gwneud ar sail ad hoc a byrdymor.
- Adweithio'n gyson i'r galw sy'n dargyfeirio adnoddau oddi wrth atal.
- Ymdrin â heriau wrth iddynt godi mewn rhai meysydd ond mae cynllunio strategol a hirdymor yn digwydd.
- Mae mentrau i atal y galw'n cael eu rhoi ar waith.
- Cynllunio ar gyfer yr hirdymor yn seiliedig ar ddealltwriaeth am dueddiadau, y galw ac anghenion defnyddwyr.
- Cydweithio gyda phartneriaid i rannu gwersi a darparu gwasanaethau integredig sy'n cefnogi llesiant pobl.
- Cynnwys pobl a phartneriaid yn y broses o ddylunio gwasanaethau, eu gwerthuso a datrys problemau i sicrhau bod y deilliannau bwriadedig yn cael eu cyflawni yn y ffordd iawn.

Ffynhonnell: Diagram Archwilio Cymru wedi'i oleuo gan ffeithlun o ganllaw'r Swyddfa Archwilio Genedlaethol [Improving Operational Delivery in Government](#)

97 Rydym wedi adnabod enghreifftiau o arfer y gallai cynghorau eu cael yn ddefnyddiol i wella eu dull o ddarparu llety dros dro. Mae'r rhain wedi cael eu grwpio'n bedair thema isod.

Cynllunio a defnyddio data

- 98 Mae Cyngor Castell-nedd Port Talbot wedi gwneud gwaith cynllunio ariannol dros y tymor canolig mewn perthynas â thai a digartrefedd. Mae hyn yn adnabod:
- costau cylchol;
 - codiadau a ragwelir yn y galw gan gynnwys lwfans i blant sy'n pontio i leoliadau oedolion;
 - y buddsoddiad y mae ei angen ar gyfer ei raglenni trawsnewid;
 - cost pwysau digartrefedd;
 - y diffyg a ragfynegir yn y gyllideb i ateb y galw am lety dros dro; ac
 - mae'r defnydd tebygol o gronfeydd wrth gefn yn cael ei nodi ar draws y cyfnod llawn hefyd.
- 99 Mae dadansoddi data hefyd wedi galluogi Cyngor Castell-nedd Port Talbot i adnabod cyfnodau o ddigartrefedd a derbyniadau i'r ysbyty a ailadroddwyd ar gyfer pobl y mae arno ddyletswydd ôl-ofal statudol iddynt oherwydd anghenion iechyd meddwl cymhleth¹⁸. Mae'r Cyngor wedi datblygu cynnig i fynd i'r afael â hyn er mwyn rhoi cymorth gwell a chyflawni deilliannau gwell i ddefnyddwyr gwasanaethau.
- 100 Fe weithiodd y Sefydliad Tai Siartredig yn yr Alban gyda phartneriaid i ddatblygu fframwaith i alluogi dull mwy cyson o fonitro cynlluniau pontio ailgartrefu cyflym¹⁹. Mae'r fframwaith yn seiliedig ar y nodau bod digartrefedd yn cael ei atal, ei fod yn rhywbeth byrhoedlog ac na fydd yn ailddigwydd, ac mae'n nodi dangosyddion, mesurau a chymau gweithredu y gall cynghorau eu defnyddio i fonitro cynnydd o ran cyrraedd y nodau hyn.
- 101 Mae'r rhaglen Built for Zero²⁰ sy'n cael ei rhedeg gan Crisis yn canolbwyntio ar wella'r defnydd o ddata i ddeall pwy sy'n profi digartrefedd, beth y mae ei angen arnynt i symud i mewn i gartref a sut y mae digartrefedd yn newid dros amser.

18 [Deddf Iechyd Meddwl 1983](#)

19 [Adroddiad ar Gynlluniau Pontio Ailgartrefu Cyflym](#)

20 Crisis UK, [Built for Zero: Together we will end homelessness](#)

Deall ac ymateb i anghenion y rhai sy'n byw mewn llety dros dro

- 102 Mae Cyngor Sir Gâr wedi datblygu cynlluniau ar gyfer canolfan llety a chymorth arhosiad byr yn benodol i bobl ifanc 18 i 25 oed ag anghenion cymhleth. Mae'r ganolfan yn darparu amgylchedd wedi'i ddiogelu lle gall anghenion gael eu cefnogi gan dîm amlasiantaeth am hyd at chwe mis, tra doir o hyd i lety parhaol.
- 103 Mae Cyngor Bwrdeistref Sirol Conwy wedi datblygu dau gynllun tai a rennir sy'n rhoi cymorth a llety i bobl sy'n ddigartref ar adeg eu rhyddhau o'r carchar.
- 104 Mae Cyngor Bwrdeistref Sirol Conwy hefyd wedi lleoli swyddog mewn rhai o'i unedau llety dros dro i roi cymorth i breswylwyr. Mae hyn yn cynnwys help gyda cheisio cyflogaeth a chynghor ynghylch y budd-daliadau sydd ar gael. Clywsom y bu galw uchel am y gwasanaeth hwn, a'i fod wedi arwain at lwyddo i ddileu rhwystrau a oedd yn atal rhai pobl rhag cael cyflogaeth ac, o ganlyniad, llety parhaol.

Partneriaeth

- 105 Mae Homelessness Link wedi creu offeryn hunanasesu partneriaethau²¹. Gall yr offeryn hwn helpu i asesu trefniadau partneriaeth cyfredol ac adnabod camau gweithredu i gryfhau trefniadau lle y bo angen.
- 106 Mae Crisis wedi datblygu Cynghrair Digartrefedd²² mewn partneriaeth gyda Llywodraeth y DU. Gall busnesau lleol ymuno â'r cynghrair trwy lofnodi a gweithredu addunedau sy'n golygu eu bod yn ymrwymo i atal eu cyflogeion rhag dod yn ddigartref. Mae hyn wedi'i fwriadu i annog busnesau lleol i helpu i atal digartrefedd.

Asesu Opsiynau

- 107 Datblygodd Awdurdod Cyfun Manceinion Fwyaf a Llywodraeth y DU offeryn dadansoddi costau a manteision²³ i asesu'r gwerth am arian i'r sector cyhoeddus sy'n deillio o wahanol opsiynau ymyrryd nad ydynt yn hawdd i'w cymharu o bosibl. Gall yr offeryn helpu partneriaid i gydweithio i gael dealltwriaeth well am y berthynas rhwng yr arian a gaiff ei wario gan y sector cyhoeddus yn ei gyfanrwydd a'r manteision a gyflawnir. Ategir yr offeryn gan ganllawiau a chronfa ddata costau unedau sy'n darparu data ariannol ynghylch ystod o weithgareddau'r sector cyhoeddus, gan gynnwys gwasanaethau tai, iechyd a gwasanaethau cymdeithasol. Gellir defnyddio'r offeryn i ategu dealltwriaeth well am y gwerth am arian a gynigir gan wahanol opsiynau i ateb ac atal y galw am lety dros dro.

21 Homeless Link, [Partnership self assessment framework](#)

22 Crisis UK, [Sign up to our Homelessness Alliance](#)

23 Awdurdod Cyfun Manceinion Fwyaf, [Research: Cost Benefit Analysis](#)

- 108 Mae Local Partnerships wedi datblygu model atal digartrefedd²⁴. Gellir defnyddio'r model i helpu i feintoli costau a manteision rhaglenni atal digartrefedd.
- 109 Mae Cynllun Pontio Ailgartrefu Cyflym Cyngor Sir Ddinbych yn cynnwys asesiad manwl o opsiynau dros gyfnod o ddeng mlynedd, gan gynnwys yr effaith ariannol bob blwyddyn. Mae'r cynllun hefyd yn nodi sut y mae dewis ddull y Cyngor o ymdrin â llety dros dro'n cyd-fynd â'i nod i fod â llety y gellir ei ddefnyddio'n hyblyg wrth i'r galw newid dros amser.
- 110 Canfu Cyngor Castell-nedd Port Talbot ei fod yn gweithredu'r rhan fwyaf o'i lety dros dro am golled. Fe wnaeth y Cyngor fodelu ystod o opsiynau ac adnabod y byddai'n fwy cost-effeithiol prynu'r llety dros dro yr oedd yn ei lesio. Y rheswm dros hyn yw bod y Cyngor wedi adnabod y gallai adennill ei gostau'n llawn o fewn ychydig flynyddoedd ac y byddai wedyn yn gallu ailfuddsoddi incwm a grëwyd o renti yn ôl cyfraddau'r lwfans tai lleol yn y gwasanaeth.
- 111 Mae Cyngor Sir Ynys Môn wedi tynnu ar yr adroddiad The Temporary Housing Dilemma – Strategies for Local Authorities²⁵ a gyhoeddwyd gan Copping Joyce. Mae'r adroddiad yn cynnwys matrices a all helpu cynghorau i asesu goblygiadau gwahanol ddulliau o ddarparu llety dros dro.
- 112 Mae Hertfordshire Growth Board²⁶ wedi noddi adolygiad o opsiynau llety dros dro i gynorthwyo cynghorau i fynd ati'n well i ddiwallu anghenion tai pobl sy'n byw mewn llety dros dro gan hefyd sicrhau gwerth am arian. Mae tri chynnig wedi cael eu hadnabod fel y rhai sydd â'r potensial mwyaf i effeithio ar gyflenwi a rheoli llety digartrefedd:
- datblygu Model Rhagfynegi Llety Dros Dro Swydd Hertford i fynd ati'n well i ddeall a rheoli'r galw yn y dyfodol;
 - datblygu llwybr llety aml-ddosbarth neu ar draws Swydd Hertford gyfan ar gyfer pobl ddigartref ag anghenion cymhleth (gwasanaeth tai yn gyntaf yn wreiddiol);
 - datblygu neu gomisiynu llety cam-i-lawr i bobl sydd wedi bod yn yr ysbyty.
- 113 Bydd llwyddiant yn cael ei fesur trwy'r canlynol:
- gwelliannau mesuradwy yng nghyfleoedd bywyd aelwydydd mewn llety dros dro;
 - mwy o adenillion ar fuddsoddiad ariannol mewn darparu llety dros dro; a
 - mwy o gydweithio a rhannu gwersi o brofiad trwy ddwyn ynghyd yr arbenigedd gofynnol mewn un rhaglen gydgyssylltiedig.

24 Local Partnerships, [Homelessness prevention report and tool](#)

25 Syrfewyr Copping Joyce, [The Temporary Housing Dilemma - Strategies for Local Authorities](#)

26 Y Gymdeithas Llywodraeth Leol, [Joint Review of Temporary Accommodation Provision: how can we improve the availability of appropriate temporary accommodation across the county](#)

- 114 Mae'r dull hwn yn darparu enghraifft o sut y gall partneriaid gydweithio i adnabod opsiynau o ran llety dros dro.

Cynyddu opsiynau o ran llety a gwella ansawdd

- 115 Canfuom enghreifftiau o ddefnyddio datrysiadau arloesol i geisio gwella gwerth am arian llety dros dro a chynyddu'r opsiynau o ran llety:
- Mae Cyngor Caerdydd wedi defnyddio dulliau adeiladu modern i greu llety ar dir llwyd. Mae safle Yr Hafan²⁷ wedi darparu llety dros dro o ansawdd da sy'n defnyddio ynni'n effeithlon gyda chymorth ar y safle'n barhaol ac adeilad cymunedol i ddarparu cyfleusterau hyfforddiant, addysg a crèche i breswylwyr.
 - Mae gan Gyngor Caerdydd gynllun trawsnewid stoc y mae'n ei ddefnyddio i asesu ansawdd ei holl ddarpariaeth llety ac i adnabod y gwaith sy'n ofynnol i'w gwella fel ei bod yn cyrraedd y safon.
 - Mae Cymdeithas Tai Linc Cymru wedi creu cartrefi o ansawdd da sy'n defnyddio ynni'n effeithlon ar faes parcio nas defnyddir ddigon i bobl a oedd yn byw mewn llety dros dro yng Nghasnewydd²⁸.
 - Fe adnabu Cyngor Sir Gâr y gallai ddarparu llety dros dro o ansawdd gwell i gefnogi llesiant preswylwyr a dwyn arbedion sylweddol i'r Cyngor trwy ddefnyddio adeiladau nad oedd ar y Cyngor mo'u hangen mwyach neu a oedd yn cael eu gwerthu gan landlordiaid preifat.
 - Pan benderfynodd landlord lleol werthu nifer fawr o gartrefi, fe adnabu Cyngor Castell-nedd Port Talbot gyfle i gynyddu'r stoc tai cymdeithasol ac atal digartrefedd trwy weithio gyda LCC lleol i brynu rhai o'r unedau eiddo. Nid yw'r Cyngor yn dal stoc, ond fe wnaeth cydweithio gyda Llywodraeth Cymru alluogi'r Cyngor i gynyddu nifer yr unedau eiddo y mae'n berchen arnynt.

27 Cyngor Caerdydd, [Hafan \(Hen Safle'r Gwaith Nwy\) – Heol y Fferi, Grangetown](#)

28 Zed Pods, [Tŷ Stryd y Bryn](#)

116 Gall fod cyfleoedd i rai cynghorau weithio'n fwy gyda chymunedau a'r trydydd sector i ehangu eu darpariaeth a rhoi cymorth i bobl sy'n byw mewn llety dros dro. Gallai mapio partneriaid posibl helpu cynghorau i adnabod cyfleoedd newydd neu gyfleoedd i weithio'n fwy effeithiol gyda'r trydydd sector. Mae enghreifftiau o fentrau sy'n cael eu rhedeg gan y trydydd sector yn cynnwys:

- Mae nifer o sefydliadau'n cyflawni cynlluniau Tai yn Gyntaf yng Nghymru, gan gynnwys The Wallich a Byddin yr Iachawdwriaeth. Mae timau Tai yn Gyntaf yn cydweithio'n agos gyda chynghorau i ddod o hyd i gartref parhaol yn gyflym ar gyfer pobl ochr yn ochr â chymorth dwys i gadw eu cartref.
- Mae Depaul yn rhedeg Nightstop sy'n galluogi lletywyr sy'n wirfoddolwyr i ddarparu llety dros nos brys ar gyfer pobl ifanc.
- Mae Housing Justice Cymru yn rhedeg rhaglenni megis:
 - Ffydd mewn Tai Fforddiadwy sy'n golygu defnyddio tir ac adeiladau eglwysi unwaith eto fel tai cymdeithasol;
 - Y Prosiect Lletya sy'n cefnogi aelwydydd sy'n gwirfoddoli i letya ffoaduriaid a cheiswyr lloches; a
 - Citadel sy'n brosiect atal digartrefedd a arweinir gan wirfoddolwyr ac sy'n rhoi cymorth i bobl sy'n profi digartrefedd ddod o hyd i denantiaeth a/neu gadw tenantiaeth a sefydlu cartref.

Ein hargymhellion

Arddangosyn 7: argymhellion

Mae'r tabl isod yn nodi'r argymhellion yr ydym wedi eu hadnabod yn dilyn yr astudiaeth hon.

Argymhellion

Gwerth am arian

A1 Canfuom nad yw cynghorau'n gallu dangos eu bod yn sicrhau gwerth am arian yn eu darpariaeth llety dros dro. I fynd i'r afael â hyn dylai cynghorau:

- sicrhau bod yr ystod lawn o ddulliau ac opsiynau ar gyfer darparu llety dros dro'n cael eu hystyried; a
- nodi sut y byddant yn asesu ac yn monitro gwerth am arian darpariaeth llety dros dro ar y cyfan, gan gynnwys:
 - y manteision bwriadedig; a hefyd
 - yr wybodaeth y byddant yn ei defnyddio i asesu darbodaeth, effeithlonrwydd ac effeithiolrwydd eu darpariaeth llety dros dro.

Argymhellion

Cynllunio ar gyfer atal

A2 Canfuom, er bod gan yr holl gynghorau Gynlluniau Pontio Ailgartrefu Cyflym, fod ansawdd y rhain yn amrywio. Er mwyn cynllunio'n effeithiol i atal digartrefedd dylai cynghorau:

- sicrhau eu bod yn defnyddio data perthnasol i lunio'r amcangyfrif gorau posibl o'r galw yn y dyfodol am wasanaethau digartrefedd;
- cynnwys ystod o ddulliau sylfaenol, eilaidd a thrydyddol yn eu cynlluniau, gyda'r pwyslais ar atal sylfaenol lle y bo'n bosibl;
- modelu effaith newidiadau polisi ar y sgiliau a'r capasiti y mae eu hangen yn eu gweithlu;
- adnabod y gweithlu y bydd ei angen arnynt i fynd i'r afael â'r galw am lety dros dro yn y dyfodol; a
- nodi sut y byddant yn asesu ac yn monitro darbodaeth, effeithlonrwydd ac effeithiolrwydd eu dull o atal a lleihau'r galw am lety dros dro.

Gweithio mewn partneriaeth

A3 Canfuom ei bod hi'n aml yn wir nad yw gweithio mewn partneriaeth i atal digartrefedd yn effeithiol. I wella hyn dylai cynghorau:

- weithio gyda'u partneriaid i:
 - adnabod priod rolau a chyfrifoldebau presennol;
 - cytuno sut i fynd i'r afael â bylchau mewn gwasanaethau a/neu achosion o ddyblygu gwasanaethau;
- mynd ati'n rheolaidd i werthuso effeithiolrwydd eu trefniadau ar gyfer gweithio mewn partneriaeth i atal digartrefedd.

Atodiadau

- 1 Cwmpas, ymagwedd a dull yr archwiliad

1 Cwmpas, ymagwedd a dull yr archwiliad

Cwmpas

Roeddem yn ceisio ateb y cwestiwn ‘A oes cyfleoedd i wella gwerth am arian gwasanaethau llety dros dro?’

I ateb hyn, fe wnaethom fwrw golwg ar yr hyn y mae cynghorau’n ei wneud i wneud yn siŵr eu bod yn sicrhau gwerth am arian yn eu dull cyfredol o ddarparu llety dros dro. Fe wnaethom hefyd ystyried a yw cynghorau’n mynd ati’n effeithiol i atal y galw am wasanaethau llety dros dro.

Fe ddatblygom ni ein meini prawf archwilio yn seiliedig ar wersi o’n harchwiliadau blaenorol o’r galw am wasanaethau Digartrefedd²⁹, Cysgu allan³⁰ a Tlodi³¹. Fe wnaethom hefyd ddefnyddio ymchwil gan sefydliadau a rhanddeiliaid perthnasol i’r materion allweddol mewn perthynas â llety dros dro i oleuo’r meini prawf hyn.

Ymagwedd

Ein hymagwedd yn yr archwiliad hwn fu deall cost llety dros dro a’r cynnydd yn y galw amdano, a chynlluniau cynghorau i ymdrin â’r heriau hyn. Roeddem yn amcanu at adnabod sut y mae arian cyhoeddus yn cael ei wario i fynd i’r afael â’r angen am lety dros dro a darparu tystiolaeth i ddangos ble y mae angen newid. Roeddem hefyd yn amcanu at gefnogi gwelliant trwy amlygu cyfleoedd i wella gwerth am arian a dyfynnu enghreifftiau o arfer da.

Roeddem yn amcanu yn arbennig at ystyried anghenion, a deilliannau, pobl sy’n profi digartrefedd fel rhan o’r gwaith hwn.

29 Archwilio Cymru, Sut mae Llywodraeth Leol yn rheoli galw – Digartrefedd

30 Archwilio Cymru, Cysgu Allan yng Nghymru – Problem i bawb: cyfrifoldeb i neb. Archwilio Cymru, Gorffennaf 2020

31 Archwilio Cymru, ‘Amser am newid’ – Tlodi yng Nghymru. Archwilio Cymru, Tachwedd 2022

Dulliau

Cwblhawyd ein gwaith maes rhwng mis Medi 2024 a mis Ebrill 2025, gan ddefnyddio'r dulliau canlynol:

- adolygiad o ddogfennau: fe wnaethom adolygu dogfennau allweddol gan bob un o'r 22 o gynghorau. Roedd y rhain yn cynnwys cynlluniau pontio ailgartrefu cyflym, adroddiadau monitro cynnydd ar gyfer cynlluniau pontio ailgartrefu cyflym, a Chynlluniau Ariannol Tymor Canolig. Fe wnaethom hefyd adolygu cynlluniau'r gweithlu, achosion busnes a dogfennau tendro i ategu'r broses o gomisiynu llety dros dro. Fe wnaethom hefyd adolygu dogfennau a oedd yn dangos tystiolaeth o fodelu a chynllunio ar gyfer y galw hirdymor a chytundebau sy'n tanategu partneriaethau allweddol.
- adolygiad o lenyddiaeth: fe wnaethom adolygu dogfennau polisi ac ymchwil perthnasol allweddol.
- cyfweiliadau lleol: fe wnaethom gwrdd ag uwch swyddogion perthnasol a chynghorwyr o bum cyngor.
- cyfweiliadau cenedlaethol: fe wnaethom gwrdd â Llywodraeth Cymru, sefydliadau ymchwil ac elusennau digartrefedd.
- arolygon: fe gynhaliom ni arolygon o'r swyddogion adran 151 a'r penaethiaid tai ym mhob un o'r 22 o gynghorau. Fe gawsom ymatebion gan bob cyngor i'r ddau arolwg.

Archwilio Cymru

1 Cwr y Ddinas

Stryd Tyndall

Caerdydd CF10 4BZ

Ffôn: 029 2032 0500

Ffôn Testun: 029 2032 0660

E-bost: gwybodaeth@archwilio.cymru

Gwefan: www.archwilio.cymru

Rydym yn croesawu gohebiaeth a
galwadau ffôn yn Gymraeg a Saesneg.

We welcome correspondence and
telephone calls in Welsh and English.